

ISTOTA I ZAKRES POLITYKI STRUKTURALNEJ (WYBRANE ZAGADNIENIA)

Na wstępie należy zauważyć, iż polityka strukturalna stanowi strategiczny kierunek polityki ekonomicznej państw wysoko rozwiniętych. Dlatego też w artykule zajmiemy się zaprezentowaniem wybranych zagadnień dotyczących istoty i zakresu polityki przekształceń strukturalnych. Rozważana problematyka wydaje się jednocześnie ważną tak z poznawczego, jak i aplikacyjnego punktu widzenia.

Przy tym zaczynając od zdefiniowania pojęcia struktury, najogólniej można przyjąć, iż jest to „układ i wzajemne relacje elementów (części) stanowiących całość”.¹ Terminu tego używa się w różnych dziedzinach i znaczeniach. Jedną z nich jest gospodarka narodowa. Dla uściślenia pojęcia struktury gospodarki i zmian zachodzących w jej obrębie, przytoczymy kilka definicji najczęściej stosowanych w badaniach ekonomicznych. Niektóre uwypuklają zarówno jakościowo-innowacyjne, jak i ilościowe związki struktur gospodarczych, podczas gdy inne dotyczą głównie aspektów ilościowych.²

Typową definicję struktury gospodarczej odnośnie do danego rynku sformułowali F.M. Scherer i D. Ross.³ Autorzy ci wiążą rynek z wszelką działalnością gospodarczą. Struktura rynku obejmuje według nich takie cechy jak: ilość, relatywny udział oraz rozkład sprzedających i kupujących; stopień fizycznego lub subiektywnego zróżnicowania pomiędzy konkurującymi ze sobą produktami; obecność lub nieobecność barier wejścia dla nowych firm; stosunek kosztów zmiennych do kosztów stałych w danym okresie w typowym przedsiębiorstwie; stopień, w którym firmy są pionowo powiązane ze sobą, poczynając od produkcji surowców a na handlu detalicznym skończywszy; geograficzne rozproszenie lub koncentracja kupujących i sprzedających.

Inaczej mówiąc Scherer i Ross definiują strukturę rynku jako zbiór cech charakteryzujących dany rynek bądź, przy ujęciu ogólnym, całą działalność gospodarczą. Natomiast M. Klamut uważa, iż opis struktury gospodarczej zwykle uwzględnia podział pracy w gospodarce, który można by rozpatrywać w różnych przekrojach, klasyfikując jej elementy według przyjętych kryteriów. Zatem struktura gospodarcza to „układ elementów gospodarki oraz zespół

¹ *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980, s. 706.

² W pracach różnych autorów, zwłaszcza zajmujących się problemami polityki ekonomicznej i rozwoju gospodarczego, formułowane są bardziej lub mniej rozbudowane określenia struktury gospodarczej oraz cytowane definicje autorów wielu orientacji i szkół ekonomicznych; dla naszych potrzeb przytoczymy niektóre z nich.

³ F. M. Scherer, D. Ross, *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Houghton Mifflin Company, Boston 1990, s. 4-5.

relacji między nimi”.⁴ Podobne stanowisko reprezentuje Z. Mikołajewicz, który przez strukturę gospodarki rozumie: „zbiór jej elementów składowych, ich relacje wzajemne i stosunek do całości zbioru”.⁵ Rozpatruje się ją według różnych kryteriów, wyodrębniając jej składowe, mogące być przedmiotem kolejnych podziałów, w zależności od konkretnych potrzeb badawczych. Dla analizy istoty i zakresu polityki strukturalnej, naszym zdaniem, szczególne znaczenie mają takie składowe struktury gospodarczej, które wynikają z podziału według następujących kryteriów:

- rodzaju działalności, tzw. struktura rzeczowa gospodarki wyróżniająca m.in. sfery, sektory gospodarki narodowej, jej działy, gałęzie, branże, dziedziny, sekcje, a także rodzaje i grupy produktów i świadczonych usług;
- rozmieszczenia, tzw. struktura przestrzenna, ukazująca rozmieszczenie badanych elementów gospodarki w jednostkach obszaru (terytorialnych);
- własności, a więc struktura podmiotowo-własnościowa grupująca podmioty gospodarcze według zasad przynależności i podporządkowania, istotna w procesach zarządzania gospodarką.⁶

W zależności od poziomu i stopnia agregacji występują trzy rodzaje struktur gospodarczych:

- makrostruktura – wskazuje na relacje pomiędzy różnymi składowymi gospodarki w ujęciu najbardziej zagregowanym, w skali gospodarki narodowej, w sferze produkcji, wymiany i podziału;
- mezostruktura – relacje gałęziowo-branżowe lub regionalne, występujące między makro i mikrostrukturą;
- mikrostruktura – relacje wewnętrzne elementarnych układów gospodarczych. W przedsiębiorstwie może np. odnosić się to do podziału na zakłady, wydziały, oddziały, a także do podziału na produkty i grupy wyrobów, struktury podstawowych czynników wytwórczych, itp.⁷

Zauważamy, że strukturę można rozpatrywać statycznie i dynamicznie, uwzględniając to, iż składowe znajdują się w ciągłym ruchu, powodując przeobrażenia strukturalne.

Zmiany struktur są rezultatem oddziaływania różnorodnych czynników, ekonomicznych jak i pozaekonomicznych. Te pierwsze można pogrupować zgodnie z klasyfikacją A. Lipowskiego następująco:⁸

⁴ M. Klamut, *Ewolucja struktury gospodarczej w krajach wysoko rozwiniętych*, Wydawnictwo A E, Wrocław 1996, s. 9.

⁵ Z. Mikołajewicz, *Procesy restrukturyzacji przemysłu w regionach*, Uniwersytet Opolski, „Studia i Monografie” Opole 1995, nr 222, s. 10.

⁶ Ibidem, s. 11.

⁷ Por. m.in.: W. Dymarski (red.), *Drogi wyjścia z polskiego kryzysu gospodarczego*, PWN, Warszawa - Poznań 1992, s. 59-60; S. Marciniak, *Struktura gospodarcza Polski. Optymalne kierunki zmian*, PWE, Warszawa 1986, s. 180-182.

⁸ A. Lipowski, *Przemiany strukturalne*, INE PAN, „Studia i Materiały”, Warszawa 1994, nr 4, s. 18.

- czynniki rzeczowo-podażowe oraz popytowe (m.in. majątek, wiedza, siła robocza, efektywny popyt, itd.);
- czynniki instytucjonalno-systemowe (tzn. związane z funkcjonowaniem podmiotów gospodarczych oraz powiązane z działalnością państwa w sferze przemian strukturalnych).

Działania władzy (zarówno szczebla krajowego, regionalnego, czy lokalnego), a także innych podmiotów w gospodarce narodowej, mające na celu rozwój pewnych elementów zastanej struktury są wyrazem polityki strukturalnej.

W literaturze spotkać można wiele definicji polityki strukturalnej. Na przykład zdaniem B. Winiarskiego, „polityka strukturalna jako część składowa ogólnej polityki społeczno-gospodarczej państwa podejmuje wszystkie jego oddziaływania na kierunki i dynamikę przekształceń struktury społeczno-gospodarczej kraju”.⁹ Z kolei, A. Karpiński twierdzi, iż polityka strukturalna obejmuje całokształt środków i narzędzi ekonomicznych oraz preferencji, stosowanych do kształtowania struktury produkcji, struktury jej rozmieszczenia terytorialnego i struktury obrotów z zagranicą.¹⁰ Godnym uwagi jest także stanowisko Z. Mikołajewicza, według którego omawiany termin oznacza „całokształt środków i instrumentów ekonomicznych, prawnych, organizacyjnych i innych, wyrażających określone preferencje podmiotu gospodarczego i stosowanych w procesie kształtowania pożądanej przezeń struktury gospodarki”.¹¹ Sądzimy, iż szczególnie przemiany struktury wewnątrz przemysłu (zważywszy na jego istotną rolę ekonomiczną), mogą mieć decydujące znaczenie w całokształcie przeobrażeń gospodarki. Przez politykę przemysłową rozumie się na ogół, działalność interwencyjną państwa, prowadzoną w stosunku do przemysłu, polegającą na modyfikacji alokacji zasobów, dokonywanej przez mechanizm rynkowy. Polityka ta jest stosowana wobec przemysłu jako całości oraz w stosunku do jego gałęzi i branż oraz przedsiębiorstw. Oddziałuje ona na decyzje inwestycyjne poszczególnych przedsiębiorstw sektora publicznego i prywatnego. Dąży do zwiększenia chłonności zasobów pracy i obniżenia stopy bezrobocia, poprawy bilansu płatniczego i ogólnej efektywności produkcji przemysłowej.¹²

Warto nadmienić, iż po raz pierwszy rozwiniętą koncepcję polityki strukturalnej (w tym odnośnie do przemysłu) sformułował rząd RFN w latach pięćdziesiątych, w postaci tzw. protekcjonizmu branżowego, w ujęciu regionalnym i sektoralnym. Z końcem lat siedemdziesiątych zaczęto ją realizować, z pozytywnym na ogół skutkiem, w większości państw zachodnioeuropejskich oraz w krajach Dalekiego Wschodu (takich m.in. jak: Japonia, Korea Południowa,

⁹ B. Winiarski, *Polityka strukturalna i jej uwarunkowania*, [w:] *Polityka ekonomiczna*, A E im. Oskara Langego we Wrocławiu, „Prace Naukowe”, Wrocław nr 570/1991, s. 7.

¹⁰ A. Karpiński, *Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 154.

¹¹ Z. Mikołajewicz, *Procesy restrukturyzacji...*, op. cit., s. 13.

¹² Por. B. Winiarski (red.), *Polityka ekonomiczna*, wyd. 2, Wydawnictwo AE, Wrocław 1994, s. 197.

Tajwan, Malezja, Singapur) – jako podstawową formę prowadzonej przez ich rządy aktywnej polityki gospodarczej.

Do podstawowych celów polityki strukturalnej należy:¹³

- dążenie do poprawy efektywności ekonomicznej gospodarki i ukształtowania określonej struktury produkcji oraz zdolności produkcyjnych przez szybsze przemieszczanie zasobów z dziedzin o niższej rentowności do tych, w których działalność jest ona wyższa;
- przyspieszenie wzrostu gospodarczego i przeciwdziałanie bezrobociu;
- dążenie do modernizacji gospodarki i przemysłu przez szybszy rozwój tych dziedzin działalności, które pełnią rolę nośników współczesnego postępu technicznego, technologicznego i organizacyjnego;
- zwiększanie konkurencyjności rodzimych wyrobów i usług na rynkach światowych oraz wzmocnienie proeksportowej orientacji gospodarki;
- wykorzystanie procesu zmian strukturalnych do ograniczania wpływu barier surowcowych, energetycznych, demograficznych, chłonności rynku oraz innych, które występują w procesie rozwoju ekonomicznego.

Polityka przekształceń strukturalnych odnosi się nie tylko do całej gospodarki narodowej, często jest rozpatrywana w ujęciu węższym. W tym opracowaniu przyjmujemy to właśnie podejście, odnoszące się m.in. do poszczególnych sektorów i dziedzin gospodarczych (np. polityka przemysłowa), struktury własnościowej (polityka przekształceń własnościowych – prywatyzacja sektora publicznego, oddolny rozwój sektora prywatnego, reprivatyzacja), czynników wzrostu (polityka zatrudnienia), czy też danych regionów (polityka regionalna).¹⁴

Przy tym stosowany zestaw narzędzi polityki strukturalnej (także wobec przemysłu) obejmuje instrumenty bezpośrednie i pośrednie. Do tych pierwszych należą m.in. subwencje, ustawodawstwo antytrustowe, ograniczenia administracyjne. Na ogół w rozwiniętych gospodarkach rynkowych subsydia stosowane są w bardzo ograniczonym stopniu. Dotyczy to głównie dziedzin technologicznie przestarzałych, utrzymywanych ze względów społecznych lub przemysłów przyszłościowych, które mają szansę na szybki rozwój. Do instrumentów bezpośrednich można by zaliczyć również stymulowanie powstawania przedsiębiorstw w strefach dynamicznego rozwoju, przy uwzględnieniu zarazem interesów ogólnonarodowych.

Natomiast narzędziami pośredniego oddziaływania obok instrumentów promujących rozwój dziedzin proeksportowych, są zwłaszcza kredyt bankowy, polityka stopy procentowej, system gwarancji kredytowych dla inwestorów oraz

¹³ Por. M. Klamut, *Wzrost gospodarczy w procesie transformacji*, [w:] B. Winiarski, K. Wilk (red.), *Procesy transformacji w krajach postkomunistycznych. Ocena, kierunki dalszych działań*, „Materiały Konferencyjne”, AE, Wrocław 1995, PN 704, s. 47-48.

¹⁴ Zob. J. Kotowicz, *Interwencjonizm państwa w procesie przemian strukturalnych. Polityka przemysłowa*, „Gospodarka Narodowa” 1992, nr 4, s. 34 oraz A. Fajferk (red.), *Polityka ekonomiczna*, Wydawnictwo AE, Kraków 1999, s. 182.

instrumentacja budżetowa, tzn. system preferencji fiskalnych, przyspieszona amortyzacja, itp.¹⁵

Ponadto warto wspomnieć, iż polityka strukturalna przybiera różne formy.¹⁶ Odpowiednie instytucje rządowe, pozarządowe stymulują zmiany, czyli kreują politykę dostosowawczą, akcentując potrzebę rozwoju nowych, dynamicznie rozwijających się dziedzin gospodarki. Z drugiej strony mogą również hamować upadek niektórych dziedzin (np. ze względów społecznych, „osłonowych”, protekcyjnych, itd.) oraz ograniczać swobodną wymianę międzynarodową. Czasem chroni się w ten sposób miejsca pracy m.in. w rolnictwie, górnictwie, hutnictwie, przemyśle lekkim. Czyli dotyczy to dziedzin, w których popyt na towary i usługi maleje lub, które nie są w stanie sprostać konkurencji zagranicznej i przez to nie dają oczekiwanych zysków. Zatem chodzi tu również o ograniczanie bezrobocia i łagodzenie jego skutków.

Drugim typem dostosowań jest polityka zapobiegawcza, opierająca się na mechanizmie rynkowym i polegająca głównie na popieraniu przedsiębiorczości i inicjatywy prywatnej. Rząd na ogół nie podejmuje wtedy działań bezpośrednio związanych z przekształceniami strukturalnymi, zakładając, że najlepszym ich regulatorem jest rynek. Instytucje rządowe oraz pozarządowe zajmują się usuwaniem ograniczeń hamujących jego sprawne funkcjonowanie i prowadzących do praktyk monopolistycznych.

Wyróżnia się także antycypacyjną politykę strukturalną, która polega na ułatwianiu przedsiębiorstwom dostosowywania się do nowych warunków gospodarczych w przyszłości. Ma ona na celu pobudzanie przesunięć zasobów kapitału i pracy do gałęzi „wzrostowych” (tzn. „lokomotyw rozwoju”), na ogół są to gałęzie wysokiej techniki (high tech).

Przyjmuje się również, iż najbardziej dojrzałą formą polityki strukturalnej jest restrukturyzacja. W literaturze anglojęzycznej jest ona określana terminem „restructuring” – tzn. przebudowa struktury.¹⁷ Przy tym ogólnie rozumie się przez to przemiany dokonujące się bądź jakie winny się dokonać w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego.¹⁸ Jest to także m.in. wysoce złożony, wielowymiarowy proces przekształcania struktur regionalnych, w pewnej mierze pod wpływem świadomie ukierunkowanych działań podmiotów gospodarczych i administracyjnych.¹⁹

¹⁵ Por. J. Kotowicz-Jawor, *Przebudowa mikroekonomicznego mechanizmu rozwoju*, PWN, Warszawa 1998, s. 33-34.

¹⁶ B. Winiarski (red.), *Polityka gospodarcza*, PWN, Warszawa 1999, s. 286-287.

¹⁷ Por. W. Jakóbiak, *Restrukturyzacja przemysłu w okresie transformacji*, Friedrich Ebert Stiftung, Warszawa 1993, s. 10 oraz zob. także: W. Jakóbiak, *Zmiany systemowe a struktura gospodarki w Polsce*, PWN, Warszawa 2000, s. 21-22.

¹⁸ Por. H. Mortimer-Szymczak, *Restrukturyzacja a rynek pracy*, [w:] I. Lipowicz (red.), *Społeczne skutki restrukturyzacji przemysłu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994, s. 18.

¹⁹ Z. Zajda, *Główne opcje restrukturyzacyjne w regionie w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Restrukturyzacja starych okręgów przemysłowych – doświadczenia zachodnie a sytuacja w Polsce*, CUP, Friedrich Ebert Stiftung, Urząd Wojewódzki w Łodzi, Warszawa 1991, s. 17, zob. także: S. L. Bagdziński, W. Kosiedowski, M. Marszałkowska, *Ekonomiczne założenia rozwoju i restrukturyzacji regionu w warunkach transformacji systemowej*,

Proces restrukturyzacji w nowoczesnym znaczeniu jest wynikiem świadomej i zamierzonej działalności państwa za pomocą wykształconych mechanizmów ekonomicznych, zmierzających do przyspieszenia procesu przemieszczania zasobów gospodarki z gałęzi przestarzałych, nierentownych i nie będących w stanie sprostać wymogom konkurencji międzynarodowej do gałęzi nowoczesnych, wysoce rentownych oraz konkurencyjnych. Istotą restrukturyzacji w takim rozumieniu są świadome przekształcenia w rozmiarach oraz proporcjach produkcji, metodach wytwarzania, układach własnościowych, systemach zarządzania, a także rozmieszczeniu przestrzennym czynników produkcji.²⁰ Dlatego też, do procesów restrukturyzacji zalicza się takie zmiany strukturalne, które spełniają trzy kryteria:

- mają świadomy charakter,
- realizowane są według określonego programu,
- przeprowadzane są zgodnie z przewidzianymi mechanizmami i środkami ekonomicznymi.

Z powyższych względów można odróżniać proces restrukturyzacji, w tym rozumieniu, od pojęcia zmian strukturalnych. Różnice między tymi pojęciami sprowadzają się głównie do roli czynnika świadomości w procesie zmian. Przemiany struktury utożsamiane są z reguły ze stanem *ex post*. Natomiast przez restrukturyzację należałoby uważać głównie przekształcenia zamierzone świadomie, czyli zaprogramowane *ex ante*. Chodzi tu o dynamiczny proces przebudowy danej struktury, jej poszczególnych ogniw i występujących między nimi powiązań.²¹

W zależności od podmiotu decyzyjnego, stanowiącego w sprawach restrukturyzacji, wyróżnia się trzy jej podstawowe rodzaje, istotne dla praktyki polityki przekształceń strukturalnych.

Pierwszym z nich jest restrukturyzacja przeprowadzana bezpośrednio w jednostkach gospodarczych. Polega na przekształceniach stanu prawno-organizacyjnego, metod zarządzania, powiązań z otoczeniem zewnętrznym oraz ze zmianami jakości, asortymentu, technologii produkcji, itp. Ten rodzaj restrukturyzacji określa się mianem mikrorestrukturyzacji bądź restrukturyzacji wewnętrznej.

Drugim rodzajem jest restrukturyzacja dokonująca się w skali makro – kraju, zwana makrorestrukturyzacją lub restrukturyzacją zewnętrzną. Mamy tu na względzie proces, w którym państwo lub inny podmiot zewnętrzny za pomocą różnych instrumentów aktywnie oddziałuje w kierunku przyspieszenia rozwoju określonych dziedzin gospodarczych, kosztem innych, zmierzając tą drogą do poprawy globalnych wyników gospodarowania. Towarzyszą temu na ogół zmiany w przeznaczaniu środków kierowanych na rozwój, z dziedzin,

[w:] S. L. Bagdziński, W. Maik, A. Potoczka, *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1995, s. 52-53.

²⁰ Zob. A. Karpiński, *Restrukturyzacja gospodarki w Polsce i na świecie*, PWE, Warszawa 1986, s. 20-22.

²¹ *Ibidem*.

działów (sekcji), gałęzi tradycyjnych, schyłkowych i nieefektywnych do tych, które są bądź mogą stać się prorozwojowe.

Trzecim rodzajem jest mezostrukturyzacja. Ma ona miejsce pomiędzy tymi dwoma omówionymi układami i dotyczy przemian strukturalnych zachodzących w obrębie analizowanego obszaru, makroregionu, regionu (województwa), okręgu lub zespołu przemysłowego, itp. Stwarza się tu możliwości transformacji gospodarczej określonego obszaru (jednostki terytorialnej) i permanentnej restrukturyzacji regionów. Mechanizmy te wiążą się często z procesem innowacji.

W tym kontekście możemy (w skali światowej) wymienić za A. Kuklińskim trzy typy regionów, podlegających restrukturyzacji:²²

- regiony innowacyjne, w których dzięki koordynacji innowacyjności i przedsiębiorczości następuje wzrost i rozwój gospodarczy. W każdym okresie historii niewiele regionów w skali światowej zasługuje na to miano;
- regiony adaptacyjne – są nimi takie, które we właściwym czasie potrafią wykorzystać mechanizm dyfuzji innowacji i stworzyć na swoim obszarze korzystne warunki dla działalności społeczno-ekonomicznej, umożliwiające mu długotrwałą poprawną egzystencję;
- regiony skanseniczne, w których zupełnie nie funkcjonuje mechanizm permanentnej restrukturyzacji; z reguły w danym okresie historycznym zamieniają się w obszary zacofane społecznie i gospodarczo.

Należałoby zauważyć, że obok klasycznych regionów zacofanych i słabo rozwiniętych możemy wyróżnić również regiony depresyjne (bądź nią zagrożone), problemowe lub też strukturalnie nie dostosowane.²³ Niedostosowanie to może być dwójakiego charakteru. Możemy mieć tu do czynienia z regionami o dysproporcjach w stosunku do makrostruktury bądź z regionami źle ustrukturyzowanymi zarówno pod względem działowo-gałęziowym jak i (lub) przestrzennym. Konieczność ich restrukturyzacji wynika z potrzeby przebudowy struktur ekonomicznych i dostosowywania ich do wymogów nowoczesnej i efektywnej gospodarki rynkowej, będącej na drodze do integracji z Unią Europejską. Dlatego też ze względu na rozmieszczenie i skalę obszarów depresji w Polsce, skupisk bezrobocia, strukturalnych i ekologicznych zagrożeń; wymagane jest dalsze intensyfikowanie procesów ich przebudowy społeczno-gospodarczej. Szczególnie istotnym wydaje się problem restrukturyzacji sta-

²² A. Kukliński, *Restrukturyzacja polskich regionów jako problem współpracy europejskiej. Uwagi dyskusyjne*, [w:] A. Kukliński, B. Jałowiecki (red.), *Restrukturyzacja regionów jako problem współpracy europejskiej*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1991, tom 1, s. 320-321.

²³ Zob. m.in.: B. Winiarski, *Przekształcenia ustrojowo-systemowe a problemy polityki regionalnej w Polsce i innych krajach postsocjalistycznych*, [w:] *Problemy polityki regionalnej Polski w warunkach transformacji ustrojowo-systemowych*, AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, „Prace Naukowe”, Wrocław 1994, nr 671, s. 10; J. Kołodziejcki, *Polityka regionalna w procesie transformacji ustrojowej Polski*, [w:] *Rola polityki państwa w procesach dostosowawczych do Wspólnoty Europejskiej*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1994, s. 191.

rych tradycyjnych obszarów przemysłowych. Wymagają one wprowadzania nowych działalności różnicujących ich bazę ekonomiczną.²⁴ Powody społeczno-ekonomiczne wskazują na konieczność głębokiej restrukturyzacji m.in. górnośląskiego, wałbrzyskiego, łódzkiego, a także w części staropolskiego okręgu przemysłowego.²⁵ Przy czym poczynania podejmowane w samych regionach w ramach pewnych elementów polityki intraregionalnej, wymagają wsparcia zewnętrznego, a ewentualne posunięcia polityki interregionalnej winny być zsynchronizowane z ogólną polityką strukturalną państwa. Zatem podstawowymi podmiotami inicjującymi i koordynującymi procesy i program zmian strukturalnych na szczeblu pośrednim powinny być regionalne (lokalne) organy władzy i administracji państwowej przy współdziałaniu instytucji centralnych oraz we współpracy z różnymi podmiotami gospodarczymi.

Reasumując stwierdzamy, iż restrukturyzacja gospodarki na szczeblu regionalnym ma za zadanie realizację własnych celów (niesprzecznych z ogólnoeconomicznymi), które mają uwzględniać lokalne uwarunkowania i realia społeczno-ekonomiczne danego regionu. Jednocześnie należy zauważyć, iż do tego zagadnienia trzeba jednakże podchodzić w sposób kompleksowy, uwzględniający również kontekst makroekonomicznej polityki gospodarczej.

Bibliografia:

1. Bagdziński S. L., Kosiedowski W., Marszałkowska M., *Ekonomiczne założenia rozwoju i restrukturyzacji regionu w warunkach transformacji systemowej*, [w:] Bagdziński S. L., Maik W., Potoczka A., *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1995.
2. Dąbrowski A., *Wybrane teorie rozwoju regionalnego i ich znaczenie w polityce ekonomicznej*, [w:] Ćwikliński H., Szczodrowski G. (red.), *Dylematy i osiągnięcia polskiej polityki transformacji gospodarczej*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1995.
3. Dymarski W. (red.), *Drogi wyjścia z polskiego kryzysu gospodarczego*, PWN, Warszawa - Poznań 1992.
4. Fajferek A. (red.), *Polityka ekonomiczna*, Wydawnictwo AE, Kraków 1999.
5. Jakóbiak W., *Zmiany systemowe a struktura gospodarki w Polsce*, PWN, Warszawa 2000.

²⁴ Zob. J. Szlachta, *Rozwój regionalny Polski w warunkach transformacji gospodarczej*, Friedrich Ebert Stiftung, Warszawa 1993, z. 35, s. 74-77 oraz: A. Dąbrowski, *Wybrane teorie rozwoju regionalnego i ich znaczenie w polityce ekonomicznej*, [w:] H. Ćwikliński, G. Szczodrowski (red.), *Dylematy i osiągnięcia polskiej polityki transformacji gospodarczej*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1995, s. 204-206.

²⁵ Z. Mikołajewicz, *Polityka regionalna w procesach integracyjnych Polski z Unią Europejską*, [w:] A. Łukaszewicz (red.), *Harmonizacja systemu polityki gospodarczej Polski z Unią Europejską*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu Olympus, Warszawa 1996, s. 175-176.

6. Jakóbiak W., *Restrukturyzacja przemysłu w okresie transformacji*, Friedrich Ebert Stiftung, Warszawa 1993.
7. Karpiński A., *Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
8. Karpiński A., *Restrukturyzacja gospodarki w Polsce i na świecie*, PWE, Warszawa 1986.
9. Klamut M., *Ewolucja struktury gospodarczej w krajach wysoko rozwiniętych*, Wydawnictwo AE, Wrocław 1996.
10. Klamut M., *Wzrost gospodarczy w procesie transformacji*, [w:] Winiarski B., Wilk K. (red.), *Procesy transformacji w krajach postkomunistycznych. Ocena, kierunki dalszych działań*, „Materiały Konferencyjne”, AE, Wrocław 1995, PN 704.
11. Kołodziejcki, *Polityka regionalna w procesie transformacji ustrojowej Polski*, [w:] *Rola polityki państwa w procesach dostosowawczych do Wspólnoty Europejskiej*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1994.
12. Kotowicz J., *Interwencjonizm państwa w procesie przemian strukturalnych. Polityka przemysłowa*, „Gospodarka Narodowa” 1992, nr 4, s. 34.
13. Kotowicz-Jawor J., *Przebudowa mikroekonomicznego mechanizmu rozwoju*, PWN, Warszawa 1998.
14. Kukliński A., *Restrukturyzacja polskich regionów jako problem współpracy europejskiej. Uwagi dyskusyjne*, [w:] Kukliński A., Jałowiecki B. (red.), *Restrukturyzacja regionów jako problem współpracy europejskiej*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1991.
15. Lipowski A., *Przemiany strukturalne*, INE PAN, „Studia i Materiały”, Warszawa nr 4/1994, s. 18.
16. Marciniak S., *Struktura gospodarcza Polski. Optymalne kierunki zmian*, PWE, Warszawa 1986.
17. Mikołajewicz Z., *Polityka regionalna w procesach integracyjnych Polski z Unią Europejską*, [w:] Łukaszewicz A. (red.), *Harmonizacja systemu polityki gospodarczej Polski z Unią Europejską*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu Olympus, Warszawa 1996.
18. Mikołajewicz Z., *Procesy restrukturyzacji przemysłu w regionach*, Uniwersytet Opolski, „Studia i Monografie” Opole nr 222/1995, s. 10.
19. Mortimer-Szymczak H., *Restrukturyzacja a rynek pracy*, [w:] Lipowicz I. (red.), *Společne skutki restrukturyzacji przemysłu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994.
20. Scherer F. M., Ross D., *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Houghton Mifflin Company, Boston 1990.
21. *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980.
22. Szlachta J., *Rozwój regionalny Polski w warunkach transformacji gospodarczej*, Friedrich Ebert Stiftung, Warszawa 1993.
23. Winiarski B. (red.), *Polityka ekonomiczna*, wyd. 2, Wydawnictwo AE, Wrocław 1994.

24. Winiarski B. (red.), *Polityka gospodarcza*, PWN, Warszawa 1999.
25. Winiarski B., *Polityka strukturalna i jej uwarunkowania*, [w:] *Polityka ekonomiczna*, AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, „Prace Naukowe”, Wrocław nr 570/1991, s. 7.
26. Winiarski B., *Przekształcenia ustrojowo-systemowe a problemy polityki regionalnej w Polsce i innych krajach postsocjalistycznych*, [w:] *Problemy polityki regionalnej Polski w warunkach transformacji ustrojowo-systemowych*, AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, „Prace Naukowe”, Wrocław 1994, nr 671, s. 10.
27. Zajda Z. , *Główne opcje restrukturyzacyjne w regionie w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Restrukturyzacja starych okręgów przemysłowych – doświadczenia zachodnie a sytuacja w Polsce*, CUP, Friedrich Ebert Stiftung, Urząd Wojewódzki w Łodzi, Warszawa 1991.